

2006 - הלכת מילשטיין וזכות השתיקה

מאת: קצין-משפטים יהודה יעקב רשתיאן, היועץ המשפטי למפקדת קצין המשטרה הצבאית הראשי, מחלקת הייעוץ והחקיקה

בשנת 2002 נעצר החייל רב"ט איתי מילשטיין בשל חשד שהשתמש בסם מסוכן מסוג קנאביס. בהתאם לכך הוגש נגדו כתב אישום לבית-הדין הצבאי המחוזי במחוז השיפוט של פיקוד המרכז. בהליך בעניינו של רב"ט מילשטיין הועלתה שאלה מרכזית ועקרונית בתחום דיני הראיות, ולאחר דיון בשלוש ערכאות יצאה הלכה חדשה מלפני בית המשפט העליון, ביחס לשאלה האם הימנעות נאשם מלהעיד במשפטו יכולה להיות תוספת ראייתית להודאה שמסר מחוץ לכותלי בית המשפט. לפסק הדין בפרשה משמעות רחבה בקשר לזכותם של נאשמים להימנע מהפללה עצמית ולזכותם להליך הוגן, והוא משליך על זכות השתיקה של נאשמים במשפטם עד היום.

רקע עובדתי

בשנת 2002 הוגש לבית הדין הצבאי במחוז השיפוט של פיקוד המרכז כתב אישום נגד החייל רב"ט איתי מילשטיין. כתב האישום ייחס לרב"ט מילשטיין עבירה של שימוש בסם מסוכן מסוג קנאביס לפי סעיפים 7(א)+(ג) לפקודת הסמים המסוכנים, התשל"ג-1973. כתב האישום התבסס על שתי הודאות מפורטות, שרב"ט מילשטיין מסר לחוקרי המשטרה הצבאית החוקרת.

רב"ט מילשטיין, אשר יוצג במשפטו על ידי הסניגוריה הצבאית, כפר בעבירות המיוחסות לו. במסגרת פרשת התביעה הוגשו הודאותיו של החייל בחקירתו. מנגד, במסגרת פרשת ההגנה, בחר רב"ט מילשטיין לנקוט צעד חריג ושמר על "זכות השתיקה" בפני בית הדין הצבאי.

לצורך הרשעת נאשם במשפט פלילי לפי הודאתו שנמסרה בחקירה, יש לתמוך את הודאתו "בתוספת ראייתית" מסוג "דבר מה נוסף", כדי להימנע משגיאה שעלולה להוביל להרשעת שווא. לכן, ביקשה התביעה מבית הדין הצבאי להכיר בשתיקתו של רב"ט מילשטיין במהלך המשפט בתור "דבר מה נוסף" לאימות ההודאה שמסר במשטרה הצבאית החוקרת.

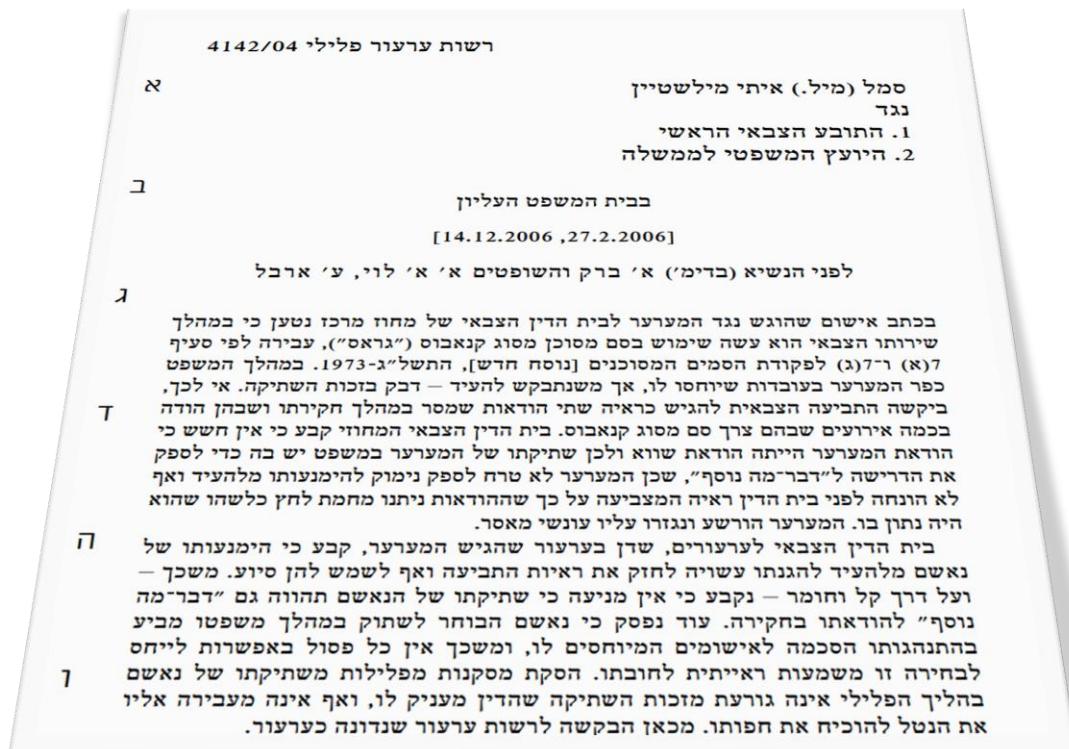
בית הדין הצבאי המחוזי בחן את מהימנות ההודאות שמסר רב"ט מילשטיין בעת חקירתו והחליט לקבלן, תוך שקבע שאכן שתיקת נאשם במהלך משפטו תוכר בתור "דבר מה נוסף" התומך את ההודאה המפלילה שמסר בחקירתו. בית הדין הצבאי העיר, בין היתר, כי "ניתן לצפות לכך, שנאשם הרוצה להתכחש להודאתו יעשה צעד ראוי כדי לשכנע את בית הדין בגרסתו המאוחרת".

נוכח האמור, בית הדין הצבאי הרשיע את רב"ט מילשטיין וגזר עליו עונש של 20 ימי מאסר לריצוי בפועל וכן חודשיים מאסר על תנאי.

על הרשעה זו ערער רב"ט מילשטיין לבית הדין הצבאי לערעורים. בית הדין הצבאי לערעורים סמך את ידיו על פסק הדין בערכאה המחוזית והשאיר את הרשעתו ואת עונשו של רב"ט מילשטיין על כנם, תוך אישור נימוקי בית הדין הצבאי המחוזי.

ההלך המשפטי

רב"ט מילשטיין ביקש רשות ערעור מבית המשפט העליון על הרשעתו ועל עונש המאסר שנגזר עליו. כידוע, רשות ערעור לא ניתנת בכל דבר ועניין, אלא כאשר יש לכך הצדקה. במקרה זה, בית המשפט העליון נעתר לבקשה, וראה לנכון להידרש לשאלה עקרונית: האמנם ניתן לראות בהימנעותו של נאשם מלהעיד במשפטו משום "דבר מה נוסף" לצורך הרשעתו, מקום בו הוא מסר את הודאה מחוץ לכותלי בית המשפט.

שער פסק הדין, שאורכו כ-78 עמודים.

דעת הרוב בבית המשפט העליון, שנכתבה על ידי השופטת עדנה ארבל ובהסכמת הנשיא אהרן ברק, כללה סקירה של הוראות הדין הרלוונטיות לעניין, ובראשן סעיף 162 לחוק סדר הדין הפלילי, תשמ"ב-1982. הסעיף קובע כי שתיקתו של נאשם במהלך משפטו יכולה לשמש "חיזוק" ואף "סיוע" לצורך הרשעתו (יצוין, כי בהתאם לדיני הראיות, "חיזוק" או "סיוע" הינן תוספות ראייתיות במשקל גבוה יותר ממשקלו של "דבר מה נוסף", הנדרשות במקרים מסוימים, למשל לעדות של שותף לדבר עבירה שהוא עד מדינה או לעדות של קטין שאינו בר-אחריות פלילית בשל גילו).

מכיוון שלשון החוק לא התייחסה לשאלה האם שתיקת הנאשם יכולה להיחשב "לדבר מה נוסף", נשאלה השאלה האם ניתן להכיר בשתיקה כתוספת ראייתית מכוח "קל וחומר": כלומר, האם מכיוון שהשתיקה יכולה להיות "חיזוק" או "סיוע", ניתן להכיר בה גם בתור "דבר מה נוסף".

היועץ המשפטי לממשלה, שהגיש את עמדתו בסוגיה, יחד עם הפרקליט הצבאי הראשי, סבר כי ככלל ניתן לראות בשתיקתו של נאשם משום "דבר מה נוסף". לטעמו, הדבר לא פוגע בזכות השתיקה של נאשמים ולא פוגע בזכותם להליך הוגן. עם זאת, היועץ המשפטי לממשלה סבר שיש לעשות שימוש בכלי זה רק במקרים חריגים ורק באישור היועץ המשפטי לממשלה או באישור הפרקליט הצבאי הראשי, לפי העניין.

בית המשפט העליון קיבל עמדה זו. לדברי השופטת ארבל, ניתן היה לראות בשתיקתו של נאשם "דבר מה נוסף" מכוח הוראות סעיף 162 לחוק סדר הדין הפלילי, אך יש לעשות שימוש בכלי זה רק במקרים חריגים.

ההכרעה בשאלה זו מצריכה איזון עדין בין מכלול של ערכים. ראש וראשון, ניצב לפנינו הערך של בירור האמת וחיפיה במשפט הפלילי, במסגרתו מוגשמים יעדיו המרכזיים של ההליך הפלילי ובהם: לחימה בעבריינות, שמירה על שלום הציבור והגנה על זכויות נפגעי עבירה בפועל ובכוח, אשר הצורך בקידום הולך וגובר עם העלייה ברמת הפשיעה ובמידת תחכומה. לצד ערך חשיפת האמת, בעלת חשיבות לא פחותה, ניצבת זכותו של הנאשם להליך הוגן ותקין, אשר מבטיח משפט צדק ומניעת הרשעות-שווא. איזון ראוי בין אלה נועד לקדם את מטרתו העילאית של המשפט הפלילי - ענישתם של הנאשמים וזיכויים של החפים מפשע, ובתוך כך, להבטיח את אמון הציבור בכוחה של הרשות השופטת בעשיית דין צדק לפרט ולכלל (ראו: דברי השופטת (כתוארה אז) ביניש בע"פ 5121/98 יששכרוב נ' התובע הצבאי הראשי, תק-על 2006(2) 1093, 1124, להלן: פרשת יששכרוב; דברי השופטת פרוקצ'יה בבג"צ 11339/05 מדינת ישראל נ' בית-המשפט המחוזי בבאר-שבע, תק-על 2006(4) 138, 173). במסגרת איזון זה מתמודד האינטרס של מיצוי האמצעים הראייתיים לצורך חשיפת האמת, מול זכותו של הנאשם להליך הוגן, למניעת עיוות-דין, וחלילה - הרשעת החף מפשע או זיכוי של הנאשם. אין בדינו "פתרון קסם". בכל מקרה ומקרה יש ליתן הדעת לערכים המתמודדים ולמצוא פתרון ראוי והוגן על-פי נסיבותיו הקונקרטיות.

מתוך פסק דינה של השופטת ארבל

נוכח האמור, ומכיוון שהתביעה ביקשה להציג את הודאתו של הנאשם ולראות בשתיקתו בפני בית המשפט "דבר מה נוסף", השופטת ארבל ביקשה להישען על **מבחנים קבועים** לבחינת ראיות שהתביעה מבקשת להציג בפני בית המשפט.

בהתאם לכך, נפסק כי יש לבחון את ההודאה שמסר הנאשם תוך עמידה על השאלה האם ההודאה שנמסרה סדורה, הגיונית וברורה לפי סימני האמת **הפנימיים** שבה. בנוסף, יש לבחון האם התקיימו לחצים שיכולים היו לגרום לנאשם לבחור להודות במעשה שלא עשה. בפרט, יש לבחון את הסיבה לשתיקתו של הנאשם ולוודא כי שתיקה זו לא נובעת מלחצים **חיצוניים** שהופעלו עליו או מלחץ אחר שהוביל את הנאשם לשקר. רק בתום שלבי הבחינה הללו ניתן יהיה לראות בשתיקתו של נאשם במשפטו "דבר מה נוסף" לצורך הרשעה על בסיס הודאה שמסר מחוץ לבית המשפט.

הודגש, כי הסתמכות על עצם שתיקתו של נאשם במהלך המשפט כשלעצמה לא יכולה לאפשר אימות של הודאה ועל כן נדרשים מבחני העזר. כמו כן, צוין כי יצירת המבחנים נועדה לתמרץ את רשויות החקירה והתביעה לנסות ולאחר ראיות נוספות מלבד ההודאה, כדי שלא יגישו כתבי אישום בהסתמכות על אפשרות שהנאשם ישתוק במהלך משפטו.

השופט אדמונד לוי, אשר היה בעמדת מיעוט בפרשה, סבר שראוי להגביל את המצבים בהם אפשר יהיה לראות בשתיקת נאשם במשפט משום "דבר מה נוסף" רק במקרים שבהם החקירה הוסרטה, ובית המשפט חזה בהקלטה והתרשם שמונחת בפניו הודאת-אמת.

לצד ההכרעה העקרונית בקשר לאפשרות לראות בשתיקת נאשם במשפטו כתוספת ראייתית מסוג "דבר מה נוסף", לתמיכה בהודאת חוץ של נאשם, בית המשפט העליון קבע כי יש לזכות את רב"ט מילשטיין, וזאת בין היתר לאור עמדת התביעה הצבאית, שלא עמדה על הרשעתו. זאת מכיוון שהעבירה הייתה ברף התחתון של העבירות הפליליות ובשים לב לנסיבות ביצוע העבירה ולזמן הרב שחלף מאז בוצעה.

קטע מתוך עיתון "דבר", מיום 9 ביולי 1974, המשקף את הפולמוס ארוך השנים שנוהל בכנסת כמו גם בבתי-המשפט בקשר לזכות השתיקה של נאשם במשפט פלילי

חשיבות הפרשה

פסק הדין בפרשת רב"ט מילשטיין הוא אבן יסוד בבחינת משמעותה של זכות השתיקה. זכות זו היא חלק מהזכות להליך הוגן, זכות חוקתית שהוכרה ביתר שאת גם בפרשה צבאית אחרת - **פרשת יששכרוב**, בה נדונה משמעותה של פגיעה בזכות ההיוועצות ובה הוקמה דוקטרינה פסיקתית-חוקתית שעל פיה תיפסל במקרים מסוימים ראייה שהושגה תוך פגיעה בזכויות הנחקר.

פסק הדין בחן את ההתנגשות שבין זכות השתיקה וחזקת החפות העומדת לכל נאשם, לבין אינטרס חקר האמת ומציאת האשמים בעבירות פליליות.

השופטת ד"ר חיה זנדברג עמדה במאמר שפרסמה לפני עשור על חשיבות פסק הדין בפרשת רב"ט מילשטיין, וציינה שדיני הראיות הם דינים שבהגיון ובשכל ישר.

לטעמה, פסק הדין מראה כיצד בית המשפט העליון תופס את זכות השתיקה. כאשר אדם שומר על זכות השתיקה, ישנם שני טעמים מרכזיים מדוע הוא לא מוסר עדות. **האחד** - האדם אשם ולכן מחליט שלא למסור את עדותו; **השני** - אותו אדם חושש שאם יעיד במשפטו, עברו הפלילי יתגלה ויעמוד לחובתו. במשפט הישראלי, לא ניתן לדון במשפט פלילי בקשר לעבירה מסוימת בעבר פלילי שאינו קשור לאותה עבירה ממש, ולכן הטעם השני אינו רלוונטי לשיטתנו המשפטית. משום כך, לגישתה צדק בית המשפט העליון כאשר קבע ששתיקת הנאשם תהווה "דבר מה נוסף", מתוך הבנה ברורה שבשיטת המשפט הישראלית, כאשר הודאת הנאשם מחוץ לכותלי בית המשפט מצטרפת לשתיקת הנאשם, הגיוני הוא שאותה שתיקה תעמוד לחובתו.

מפאת חשיבותו של פסק הדין, פורסמה בחודש אפריל 2007 הנחיית מדיניות של היועץ המשפטי לממשלה שנועדה ליישם ההלכה שנקבעה בו - הנחיה 4.3012 בדבר "שתיקת הנאשם במשפטו כדבר מה נוסף להודעה שמסר במהלך חקירתו".

סיוע	חיזוק	הנמקה	דבר-מה נוסף
מקרים בולטים: 5	מקרים בולטים: 5	מקרים בולטים: 2	מקרה בולט אחד:
המרדה עדות שקר שותף* <small>(שהוא עדי מדינה)</small> חוק הגנת ילדים <small>(הילד אינו מעיד / עדות מוקדמת)</small> אמרת מוגבל <small>(שקיבל פסור מלהעיד)</small>	עבירת מין בקטינים שותף* אמרת חוץ <small>(סא)</small> קטין <small>(מתחת לגיל 12)</small> עדות מוגבל <small>(שלא הוזהר)</small>	עדות קורבן מין עדות קטין שלא בפני הנאשם <small>(בעבירות מסוימות)</small>	הודיית חוץ של נאשם <small>(למעט מקרים חריגים)</small>
<small>* למעט שוחד / היפורים / משחקים אסורים / הגרלות</small>			

קישור לסרטון YouTube המסביר בקצרה את משמעות פסק הדין, מטעם החברה הכלכלית של לשכת עורכי הדין

מדוע בחרתי בנושא זה?

בתפקידי כיועץ משפטי למפקדת קצין המשטרה הצבאית הראשי, אני עוסק באופן יום-יומי בייעוץ לגורמי אכיפת החוק כיצד להפעיל את סמכותם. נוכח כך, ענייני של זכויות החשודים הוא נושא שקרוב לליבי ולעיסוקיי במחלקת הייעוץ והחקיקה של הפרקליטות הצבאית.

לראייתי, לפסק הדין בפרשת רב"ט מילשטיין חשיבות רבה בפיתוח השיח החוקתי בדבר זכויות חשודים ונאשמים בכלל, ובפרט ביציקת תוכן לזכות להליך הוגן.

בנוסף ובהקשר הצבאי, פסק הדין מצטרף לפסק הדין הנזכר בפרשת יששכרוב, שניתן גם הוא בשנת 2006, והוא משקף לראייתי את תרומת ההתדיינות הנערכת במערכת המשפט הצבאית, לפיתוח הלכות משפטיות מרכזיות במדינת ישראל.

להרחבה בנושא, ראו את המקורות הבאים:

- רע"פ 4142/04 סמל (מיל.) איתי מילשטיין נ' התובע הצבאי, פ"ד ס"ב(1) 378 (2006);
- "שתיקת הנאשם במשפטו כדבר מה נוסף להודאה שמסר במהלך חקירתו" הנחיות היועץ המשפטי לממשלה 4.3012 (התשס"ז);
- דורון מנשה "שתיקת החפים - עיון מחודש בהלכת מילשטיין" הארת דין ה(2) 66 (התשס"ט);
- חיה זנדברג "זכות השתיקה וזכותו של נאשם שלא להיחקר על עברו הפלילי: אגב פסק דין מילשטיין" משפטים לט 399 (2010).